

VÝSKUMY V RYBNÍKU, SANTOVKE, ŠAHÁCH A VRÁBĚCH V REFLEXII ICH ÚČASTNÍKOV

DOMINIK DROZD – MARTIN NEUMANN – TOMÁŠ PIŠŮTH

Veľká väčšina príspevkov publikovaných na stránkach jubilejných zborníkov zvykne k pocte jubilanta prezentovať najnovšie výsledky vlastného archeologického bádania, ktorých jedinou spojovacou líniou so samotným jubilantom býva často len ich odborný záber. V žiadnom prípade však nechceme degradovať hodnotu týchto príspevkov či úprimnú vôľu ich autorov uctiť si ich adresáta. My sme sa však rozhodli ísť inou cestou. Keďže všetci traja autori začínali svoju profesionálnu „kariéru“ archeológov na výskumoch profesora J. Bátoru, rozhodli sme sa uctiť si ho spomienkami na ne (obr. 1).

Ako je mnohým členom (nielen) slovenskej archeologickej obce dobre známe, profesor Bátoru patrí k veľmi agilným archeológom. Táto jeho vlastnosť sa v plnej miere prejavovala aj na jeho výskumných terénnych aktivitách, ktoré realizoval ako zamestnanec bratislavskej Katedry archeológie. Práve tu sa naše cesty pretli. Ako mladí študenti sme sa museli zúčastňovať počas letných mesiacov na povinnej odbornej praxi, ktorá sa realizovala v teréne. Keďže

profesor väčšinou ako jediný na katedre ponúkal účasť na jeho vlastných výskumoch, mnohí študenti naprieč všetkými ročníkmi prešli jeho terénnou školou. To bol napokon prípad aj nás, autorov, v tom čase ešte len mladých a začínajúcich študentov.

Počas nášho štúdia viedol profesor súčasne niekoľko terénnych výskumov. Všetky sa nachádzali na Pohroní a Poiplí. Pravdepodobne to nebola náhoda. Profesor vedel, že táto oblasť nepatrí medzi archeologicky veľmi príťažlivé oblasti, takže zrak mnohých slovenských archeológov sa od nej odvracal. V skutočnosti však skrývala netušené poklady, na ktoré upozorňoval už Š. Janšák vo svojom diele *Staré osídlenie Slovenska. Dolný Hron a Ipel' v praveku* (1938). Otvárala sa tu tak cesta na odkrývanie senzáčných objavov, ktoré dovedy ležali mimo hlavného prúdu archeologického záujmu. Túto výhodu vedel profesor naplno využiť.

Ťažisko záujmu výskumných aktivít profesora ležalo na troch, neskôr štyroch archeologických lokalitách. V chronologickom poradí to boli Rybník,



Obr. 1. Profesor J. Bátoru na pomedzí Slovenskej a Maďarskej republiky (rok 2015).



Obr. 2. Stan nad archeologickou sondou vo Vrábľoch (rok 2012).

Santovka, Vrábľa a ako posledné Šahy. Autori tohto textu mali tú česť zúčastniť sa buď osobitne, alebo spoločne na výskumoch všetkých spomínaných lokalít. Úprimne musíme priznať, že každý z nich v nás zanechal hlbokú stopu – nielen vďaka historickému významu konkrétnej lokality, množstvu nadobudnutých informácií a praktických skúseností, no i vďaka stretnutiam s výnimočnými ľuďmi, ktorí, hoci sa nepodieľali priamo na odborných prácach v teréne, sa výrazne zaslúžili o vytvorenie špecifickej „výskumnej“ atmosféry.

Jednou z takýchto osobností v Rybníku bol pán Marián Bačík, vášnivý zberateľ starožitností. Počas výskumu plnil úlohu akejsi „miestnej spojky“. Nielenže spočiatku poskytoval svoj dom archeológom na ubytovanie, ale jeho záhrada slúžila ako výskumná základňa, na ktorej skupiny študentov každoročne trávili dlhé hodiny čistením nálezov a spracovaním dokumentácie. A hoci sa ubytovanie v posledných sezónach výskumu presunulo do iného domu, záhrada pána Bačíka stále plnila funkciu výskumnej základne, kde sme každé ráno pred výstupom na lokalitu naložili uskladnené náradie a poobede sme ho zase

spolu s nálezmi vyložili. Pán Bačík nám okrem toho pomáhal s riešením najrozličnejších problémov – od zabezpečovania obedov až po opravu auta. Mnohí účastníci výskumu si tiež isto spomenú aj na situáciu, keď tradičný výskumný deň bol prerušený zabíjačkou, ktorú robil pán Bačík spolu so svojím synom. To ale prinieslo svoje výhody až neskôr, spravidla v posledné týždne výskumu, kedy sa konalo akési rozlúčkové posedenie pri guláši.

Podobne ako v Rybníku, aj v Santovke sprevádzala výskum jedna výrazná osobnosť. Bol ňou pán Juraj Lauko, ktorý býval v bezprostrednom susedstve archeologickej lokality. Prvé terénne aktivity v Santovke, realizované na okraji zarostenej travertínovej kopy, sa dokonca konali priamo na jeho pozemku. Aj vďaka tomu zvykol častokrát zavítať medzi nás študentov. Každodenne nás navštevoval pešo alebo na svojom skútri a nikdy nezabudol priniesť aj nejakú dobrotu – raz nanuky, inokedy broskyne z vlastnej záhrady. Niekedy nám študentom dával aj peniaze na zmrzlinu. Chvályhodné bolo i to, že každý rok nám zafinancoval časť obedov v miestnom starobinci. Zvyšok sme si, samozrejme, museli

doplatiť sami. Nezabudnuteľné však boli „párty“, ktoré pán Lauko organizoval väčšinou posledný týždeň výskumu. Vo svojej priestranej garáži vedel pripraviť naozaj opulentné hody – stoly sa prehýbali pod šalátmi, nátierkami, no najmä nezabudnuteľným tatarákom.

Počas pracovného týždňa nám bolo vďaka štedrosti pána Lauka umožnené navštevovať aj miestne kúpalisko. Medzi verejnosťou je známe nielen svojimi prospešnými vplyvmi na zdravie, ale aj typickou a nezameniteľnou „vôňou“, ktorá sprevádzala naše kroky každé ráno počas cesty na lokalitu. Po celodennej práci pod horúcimi slnečnými lúčmi bolo schladenie v bazéne vždy vítaným spestrením dňa. Špecifický kolorit výskumu dotvárala aj miestna pizzéria s multifunkčnou pani vedúcou, ktorá zastupovala funkciu kuchárky, čašníčky a rozvozu v jednom. Tento fakt sa zákonite odrazil na celkovej rýchlosti obsluhy, kedy si v pizzérii človek v tom najhoršom prípade (tzn. s veľkým počtom hostí) odsedel aj dve hodiny. Treba však spravodlivo dodať, že čakanie sa vždy vyplatilo, keďže výsledné jedlo určite patrilo k nadpriemeru.

Vďaka viacročnému pôsobeniu na rovnakých miestach si na nás archeológov začali ľudia zvykať. Nebolo to len v santovskom starobinci, kde sme sa pri príchode a odchode z obeda s časťou miestnej klientely familiárne zdravili „Jó napot“ a „Viszlát“. V Rybníku nás miestni obyvatelia pravidelne zastavovali a pýtali sa, čo sme našli. Či už to bolo počas nakupovania v obchode, prechádzok po dedine alebo večerných posedení v miestnych pohostinstvách. Nie zriedkavé boli návštevy záujemcov aj priamo na lokalite. Zvedavci museli absolvovať ľahšiu túru cez rybnícke kopce, lesy a vinice. Odmenou za snahu im okrem pohľadu na archeológov v akcii bol aj jedinečný výhľad na Hron a Slovenskú bránu.

Veľmi podobné to bolo aj vo Vrábľoch, kde sme boli dlhé roky ubytovaní v penzióne v centre mesta (obr. 2). Majiteľ penziónu nás už po pár sezónach „poznal“ a vedel nám spraviť „dobrú cenu“. Vďaka jeho ústretovosti sme dostali k dispozícii aj voľné (prevádzkové) miestnosti penziónu, kam sa nasťahovala naša výskumná základňa, tzv. „office“. Výhodou bolo, že v prízemí penziónu bol bar, kam sa dalo po celodennej práci zísť na pivo.



Obr. 3. Výskumný tím spoločne s rodinou Gerhátovcov z Ludaníc-Mýtnej Novej Vsi (rok 2014).



Obr. 4. Záverečná komisia na výskume v Šahách (rok 2018).

Dobré vzťahy sa podarilo vybudovať aj v miestnej reštaurácii, kam sme chodievali každý deň večerať. Obsluha nás tu už po prvej sezóne poznala (a rovnako aj my ju). Niet divu – vyše 20-členná skupina slovenských a nemeckých archeológov reštaurácii každý večer prinášala peknú sumu. Niekedy sa však vyskytli i zábavné momenty, najmä keď mal pán čašník z hlavy spočítať celkový účet na jeden stôl. Vtedy sa zahľadel na strop miestnosti a v tichosti začal spočítavať jednotlivé položky – vďaka tomu si od nás vyslúžil prezývku „hvezdár“. Až poslednú výskumnú sezónu sme museli za večeru platiť každý zvlášť a pri pokladni – nebolo to však nadobudnutou skúsenosťou, no zmenou obsluhy. Aj vďaka týmto zábavným momentom sme si túto reštauráciu obľúbili a zostali sme jej verní po celé roky výskumu vo Vrábľoch. Občas nás však vedela prekvapiť. Večera totiž z času na čas pozostávala nielen z polievky a druhého, hlavného chodu, no i z výdatného dezertu. Ten býval pre nás už poslednou kvapkou k naozaj bohatej porcii hlavného jedla. Väčšinou to bývala zmrzlina, ovocie, palacinky či nejaký koláč. Po takejto kaloricky nabitej večeri sa už naozaj nedalo robiť nič iné, len odpočívať.

Podobná domácka atmosféra vládla aj na pomerne krátkom 2-týždňovom výskume v Ludaniciach-Mýtnej Novej Vsi, kde profesor ešte v 80. rokoch

realizoval rozsiahly výskum pohrebiska nitrianskej kultúry. Počas neho nadviazal dobré kontakty s rodinou Gerhátovcov, ktoré pretrvali až do roku 2013, kedy sa tam opäť po dlhej prestávke konala ďalšia sezóna výskumu (obr. 3). Z „plodov“ výborných konexií profitovali na výskume všetci zúčastnení – domáca pani nám každú chvíľu pripravovala drobné pohostenia – koláče, keksy, sušienky a najmä čaj. Intenzita prestávok bola taká veľká, že sa nám mnohým zdalo, že trávime viac času občerstvovaním v záhradnom altánku než prácou v „hroboch“. Aj to však patrilo ku koloritu tohto výskumu. Podporovateľov výskumných aktivít našiel profesor aj vo Vrábľoch, a to konkrétne v miestnom občianskom združení a osobe primátora mesta. Aj vďaka tomu sme mohli každoročne organizovať s nemeckými kolegami opekačky v mestskom parku pri Žitave, ktoré často trvali do neskorých nočných hodín.

Aj napriek statusu najmladšieho súrodenca, výskum v Šahách rozhodne nezaostával za očakávaniami, ktoré v mnohých oblastiach výrazne prekročil (obr. 4). Od svojich skromnejších začiatkov až k výroku nemenovaného účastníka, že „je to prvý výskum, na ktorom som pribral“, prešiel výskum v Šahách dlhú cestu, počas ktorej sa na ňom vystriedalo niekoľko zanietovaných mladých archeológov túžiacich odкрыť všetky tajomstvá polohy

Na Vříšku. Výskum sa vyznačoval najmä uvoľnenou atmosférou, ktorá prospievala utužovaniu starých a nadväzovaniu nových priateľstiev so slovenskými, ale aj anglickými študentmi, ktorí sa na výskume spolupodieľali od roku 2017. Práca šla vždy od ruky, čomu s istotou napomáhala aj povaha zúčastnených, ktorej humor nebol nikdy cudzí. Pokojné vody letnej pohody nenarušili ani občasné nálezy aktívnej munície z druhej svetovej vojny, ktorá pod zemou čakala na jemné zakopnutie šťastného nálezcú. Oblúbenými sa stali aj každodenné obedové prestávky, kedy celá expedícia pocítila okrem dobre známeho hladu po vedomostiach aj hlad fyzický a zamierila do blízkeho supermarketu. Samozrejme, nezostala nič dlžná svojej dobrodružnej náture a s horlivým záujmom objavovala nové trendy v pekárskych výrobách. Zrejme najťažšou skúškou sa nakoniec ukázal návrat na slnkom zaliate pozície po kalorickom obede.

Po skončení pracovnej doby boli pravidelne organizované neformálne balkónové konferencie, kde sa väčšinou na malom kúsku tieňa a s chmeľovou limonádou v ruke preberali taktické pokyny k momentálnej terénnej situácii na lokalite. Ak sa

nebudaj vyčerpali všetky odborné témy, na rad sa dostali závažné životné a filozofické otázky týkajúce sa napríklad večerného menu v reštaurácii alebo v prípade roku 2018 aj futbalových zápasov práve prebiehajúcich Majstrovstiev sveta.

Dôležitou súčasťou nášho pobytu v Šahách, ktorý sa nám už zrejme doživotne zapísal do srdca, bola večera v neďalekej reštaurácii. Tu si prišli na svoje najmä gurmáni, ktorí pochopiteľne nemohli neoceniť miestne špeciality, medzi ktorými sa právom vynímala tzv. „kečupová pizza“ prípadne miestny endemit – „vodičková pizza“, ktorej obsah sa nadnášal na zvýšenej hladine bližšie neurčenej kvapaliny. Aj tieto situácie priniesli ďalšie vtipné postrehy od prítomných, z ktorých je však iba málo čo publikovateľné.

Po skončení pracovnej doby bol vyhlásený voľný program, čo vo väčšine prípadov znamenalo posekanie na balkóne a veľmi decentné konzumovanie pivných zásob, ktoré zaberali asi 90 % chladničky. Internát, ktorý sme obývali, poskytoval širokú škálu trávenia voľného času. Večery boli niekedy vyplnené organizáciou stolnotenisových zápasov alebo



Obr. 5. Prechod cez vyše meter vysoký porast žihľavy pod hradom Čabrad' (rok 2019).

sledovaním televízie. Ak náhodou niekoho omrzelo pozeráť televíziu v spoločenskej miestnosti, mohol si presadnúť do malej miestnosti pri balkóne, kde sa mohol pohodlne usadiť a zapnúť si televízor tam. Ďalšou alternatívou bolo zahrať si karty či len tak viesť nekonečné spoločensko-vedné debaty, ktoré sa častokrát končili v neskorých nočných hodinách. Z tohto pohľadu je preto pochopiteľné, že výskumný týždeň strávený v takejto domácej atmosfére prebehol veľmi rýchlo. Prichádzajúcu nostalgiu sme sa každý piatok snažili vyrovnávať langošmi alebo kebabom, no tým správnym liekom bol vždy len nedeľný návrat do svojho druhého domova v Šahách.

Neodškriepiteľnou súčasťou výskumov v Šahách boli aj exkurzie organizované naším spolupracovníkom a archeológom miestneho Hontianskeho múzea – Tiborom Pálinkásom. Ako znalec miestneho kraja (na oboch stranách slovensko-maďarskej hranice) nám pravidelne vyberal zaujímavé miesta, ktoré sme spolu s anglickými kolegami navštevovali bezprostredne po ukončení prác v teréne alebo počas celodenných výletov k odľahlejším cieľom. Za nami vždy uháňali anglickí študenti na ich vernej, aj keď technicky mierne nespoľahlivej bielej dodávke. Prvýkrát vypovedala službu na návšteve Lišova, kde na veľké prekvapenie britských kolegov bolo múzeum afrického masiek, ktoré vlastnil istý Škót!

Okrem bezproblémovo dostupných lokalít sme sa často vybrali aj do polôh dostupných len pešo. Kto

očakával pohodovú prechádzku a prispôbil tomu obuv a oblečenie, bol často zaskočený a prekvapený zo strmého terénu, metrového porastu žihľavy či iných nepríjemných prekvapení. Napriek tomu sme tieto prekážky vždy úspešne zdolávali a spoznávali tak zaujímavé miesta hontianskeho regiónu, ako napríklad Bernecebaráti, Vyškovce nad Ipľom či Veľké Túrovce. Dlhšie „tripy“ zahŕňali návštevy kolegov na paralelných výskumoch v okolí (Rybník a Santovka), exkurziu v Levickom múzeu, či pamätnú návštevu hradu Čabrad' a Krupiny, mesta Andreja Sládkoviča, ktorého si v miestnom múzeu náležite pripomínajú (obr. 5).

Nakoniec sme sa však vždy vrátili do nášho prechodného domova, kde sme si pred ďalším výskumným dňom ešte užili večer. Šahy nám viacerým prirástli k srdcu a stali sa pre nás alternatívnym letoviskom. Ako raz povedal už spomínaný Tibor Pálinkás – „vidieť Šahy a zomrieť.“

Opísané udalosti, ktoré uvádzame na tomto mieste, sú len malou kvapkou v mori zážitkov, ktoré sme si z výskumov profesora Bátoru odniesli. Iste nie sme jediní – počas dlhých rokov výskumu na jednotlivých lokalitách nimi prešli celé skupiny študentov, ktorí by vedeli mozaiku príhod a spomienok náležite doplniť. Veríme, že aj im sa obdobie letných terénnych praxí vpísalo hlboko do ich srdc. A za to ďakujeme aj nášmu jubilantovi. Ad multos annos!

LITERATÚRA

Janšák 1938 – Š. Janšák: *Staré osídlenie Slovenska. Dolný Hron a Ipeľ v praveku*. Spisy Historického odboru Matice slovenskej v Turčianskom sv. Martine 3. Martin 1938.

Mgr. Dominik Drozd
Archeologický ústav SAV
Akademická 2
SK – 949 21 Nitra
drozd10@uniba.sk

Mgr. & Mgr. Martin Neumann, PhD.
Katedra archeológie
Filozofická fakulta UK v Bratislave
Gondova 2
SK – 811 02 Bratislava
martin.neumann@uniba.sk

Mgr. Tomáš Pišúth
Katedra archeológie
Filozofická fakulta UK v Bratislave
Gondova 2
SK – 811 02 Bratislava
pisuth1@uniba.sk